

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

THE FORMATION OF MUSICAL THINKING OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN VOCAL TRAINING ACTIVITIES

Статтю присвячено обґрунтуванню поняття музичного мислення, що є необхідним чинником формування професіоналізму майбутніх учителів музики. Професійна діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва має базуватися на всебічній фаховій підготовці студентів, яка включатиме вокальну підготовку, спрямовану на формування музичного мислення. Специфіка музичного мислення полягає в тому, що в перцептивному образі емоційне й раціональне зливаються в інтегративний феномен. Усе це свідчить про те, що музичне мислення оперує інформаційними одиницями й духовними поняттями, які становлять основну частину інформаційного змісту музики. Оперування почуттєвими станами як інформаційними одиницями – важлива властивість музичного мислення. Вокальна підготовка – це процес формування музичного мислення в майбутніх учителів музики як важливого складника духовної культури засобами вокального мистецтва; формування вокально-виконавської діяльності, професійного представлення вокальних творів; розвиток вокальних умінь та навичок. Сучасне розуміння музичного мислення полягає в поєднанні відображення та творення. У зв'язку із цим у відображенні здійснюється привласнення особистістю культурних цінностей.

Розглядаються сутність і особливості музичного мислення в майбутніх учителів музики із сучасного культурологічного погляду, досліджуються його основні інформаційні одиниці, простежується динаміка розвитку досліджуваного феномену у процесі вокальної підготовки. Визначено, що музичне мислення є складником загального мислення та підпорядковується його основним законам, тому воно виявляється в оперуванні музичними інформаційними одиницями, які зумовлені інтонаційною природою музичного мистецтва, образністю, семантикою музичної мови, композиційною та драматургічною логікою. Отже формування музичного мислення в майбутнього вчителя музики у процесі вокальної підготовки спрямоване на навчання студента з метою опанування ним вокальних навичок та визначення основних шляхів і методів організації навчального процесу у вищій школі, прийомів і методів розвитку вокальних навичок у студентів.

Ключові слова: музичне мислення, музична культура, музична інформація, вокальна підготовка.

Ключові слова: музичне мислення, музична культура, музична інформація, вокальна підготовка.

Professional activities of future teachers of musical art should be based on comprehensive professional training of students, which include vocal training aimed at forming musical thinking. The specificity of musical thinking lies in the fact that the emotional and the rational merges into an integrative phenomenon in the perceptive image. All this suggests that musical thinking comprises informational units and spiritual concepts that make up the bulk of the informative content of music. Operating sensory states as information units is an important property of musical thinking. Vocal training of future music teachers is the process of forming musical thinking by means of vocal art as an important component of spiritual culture; the formation of vocal performing activity, the professional representation of vocal works; the development of vocal skills and abilities. Modern understanding of musical thinking lies in combining reflection and creation. In this regard, reflection presupposes accepting cultural values by the personality.

The article is devoted to the substantiation of musical thinking, which is a necessary factor in shaping the professionalism of future music teachers. The essence and features of musical thinking in future music teachers from the modern culturological point of view are considered, its basic information units are investigated, the dynamics of development of the studied phenomenon in the process of vocal preparation is traced. It is determined that musical thinking is a component of general thinking and obeys its basic laws, therefore, it is expressed in the operation of musical information units, which are due to the intonational nature of musical art, imagery, semantics of musical language, compositional and dramatic logic. Thus, the formation of musical thinking in the future music teacher in the process of vocal training is aimed at teaching students to master their vocal skills, and identify the main ways and methods of organizing the educational process in high school, techniques and methods of developing vocal skills in students

Key words: musical thinking, musical culture, musical information, vocal training.

УДК 378.011.51:78 (043.3)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-2.22>

Проворова Є.М.,
докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри теорії та методики постановки голосу
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У наш час професійна підготовка майбутніх учителів музики до використання нового мистецько-наукового досвіду, інноваційних педагогічних технологій набуває великого значення. Професійна діяльність майбутніх учителів музичного мистецтва має базуватися на всебічній фаховій підготовці студентів, яка включатиме вокальну підготовку,

спрямовану на формування музичного мислення. Визначена проблематика набуває особливої актуальності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики у зв'язку з виконанням ними різних ролей, а саме: педагога, вихователя й виконавця. На сучасному етапі майбутній учитель музики має володіти вміннями щодо глибокого та яскравого розкриття змісту твору.

У зв'язку із цим освітня сфера ставить серйозні завдання, а саме: активізувати за допомогою вокальної підготовки відповідні мисленнєві процеси (інтелект та інтелектуальні здібності), завдяки яким майбутній фахівець матиме можливість на основі творчого підходу самостійно здобувати знання та переробляти музичну інформацію, яка протягом усього навчання доповнюється новим матеріалом.

Отже, у цьому контексті зростає потреба в реалізації вокальної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва з метою формування музичного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема розвитку музичного мислення активно вивчається різними вченими, наприклад, дослідники Б. Асаф'єв, Н. Дяченко, В. Ражніков, О. Соколов розглядають музичне мислення як соціально й історично зумовлене явище, що відображає особистісне ставлення особистості до музичного мистецтва, за своїм значенням є вираженням самостійних музичних та пізнавальних здібностей. Учені підкреслюють, що в основі музичного мислення лежать психофізіологічні закономірності, властиві мисленню індивіда. Науковці О. Ростовський і О. Рудницька у своїх працях зазначають, що розвинуте музичне мислення є одним із головних показників сформованості культури та музичного сприйняття.

Загальні педагогічні аспекти професійної підготовки вчителя музики до музично-педагогічної діяльності вивчали такі дослідники, як: Л. Гусейнова, А. Козир, Л. Масол, Л. Хлебнікова й інші.

Проблеми вокальної підготовки майбутніх учителів музики розглядали науковці: Л. Василенко, Д. Естіл, К. Лінклейтер, О. Маруфенко, Н. Овчаренко, Т. Пляченко, К. Садолін, Т. Ткаченко й інші.

На основі аналізу наукових поглядів учених можна зробити висновок, що питання формування музичного мислення майбутніх учителів музики у процесі вокальної підготовки висвітлені недостатньо. Окреслені реалії актуалізують інноваційний напрям мистецької освіти щодо оновлення змісту форм, методів вокальної підготовки майбутніх учителів музики до формування в них музичного мислення.

Мета статті – обґрунтувати специфіку формування музичного мислення майбутнього вчителя музики у процесі вокальної підготовки.

Методологічну основу дослідження становлять педагогічні концепції мистецької освіти, а також культурологічні положення про сутність мислення.

Виклад основного матеріалу. Передусім необхідно зосередити увагу на тому, що мислення – це особлива ідеальна діяльність індивіда, яка виникає, формується, розвивається в суспільстві, коли людина перебуває у відповідному соціокультурному середовищі і вступає в різноманітні соціальні відносини.

У наш час мислення індивіда вивчають різні науки: психологія, соціологія, логіка, теорія штучного інтелекту. У сучасній науковій літературі визначено, що до головних функцій мислення належать: пізнавальна, яка характеризується відображенням світу; проєктувальна – окреслюється як побудова планів, відповідних проєктів, моделей практичної та теоретичної діяльності; прогнозна – передбачення наслідків власної діяльності, прогнозування майбутніх дій; інформаційна – характеризується засвоєнням інформації про знання та її змістовне усвідомлення; технологічна – створення відповідних правил, норм, стандартів життєвої сфери людини й соціуму в різних формах та про-явах; рефлексивна – описується як самоаналіз.

Проблема формування музичного мислення є одним із важливих питань у музичній освіті. На наш погляд, найбільш результативним є підхід до музичного мислення з боку суто музики [5].

Особливості музичного мислення у творчій діяльності, виконанні, сприйнятті спонукають нас глибше зрозуміти природу музичного мистецтва. Зміст музичного мистецтва полягає в узагальненому відображенні в музиці відчуттів, думок, ідей.

Щоб глибше зрозуміти сутність музичного мислення, передусім необхідно виходити з положення, що музика є одним із засобів комунікації. Музичне повідомлення, яке функціонує в музичній комунікаційній системі, складається з музичних інформаційних складників. Саме вони і є змістовим наповненням музичного мислення. Під час проведення аналізу різних поглядів учених необхідно зазначити, що більшість дослідників розглядають музичне мислення як творчу діяльність композитора.

Наприклад, учений В. Бобровський під час проведення аналізу музичного мислення простежує шлях створення музичного твору, у якому зазначені лише головні етапи реалізації творчого задуму [1].

Але необхідно зауважити, що музичне мислення не лише генерує музичну думку, але й усвідомлює, пізнає, оцінює музичну інформацію, яка до нього надходить. Відповідно, ним володіють усі учасники музичної комунікації. Тому музичне мислення включає композитора, виконавця, слухача. Так, музичне мислення як складова частина загального мислення здійснює відображення та пізнання дійсності у специфічних музичних уявленнях. Ця дійсність передусім охоплює саме буття музики, а через неї і життєві реалії, що оточують людину. Відповідно до цього найвища мета музичного мислення – це пізнання світу через специфічні музичні засоби.

Сформованість музичного мислення в майбутнього вчителя музики є головним чинником формування й розвитку його музичної культури, що сприяє подальшому самостійному, творчому

засвоєнню знань і переробленню музичної інформації, яка постійно поповнюється, озброює його загальним методом опанування нового музичного матеріалу.

Крім того, необхідно підкреслити, що головним джерелом мислення є відчуття, які виникають як відображення властивостей предметів і явищ дійсності в результаті здійснення їхнього впливу на органи чуття.

Взаємодія індивіда з музикою здійснюється за допомогою слухових, зорових і тактильних відчуттів. Наприклад, через слух у свідомості особистості відображається цілий комплекс відчуттів, зокрема властивості звука (висота, гучність, тембр). Зорові відчуття з'являються в результаті погляду на візуальний музичний образ, який зафіксовано в нотному тексті, тут основним є внутрішнє інтонування. Якщо характеризуємо тактильні відчуття, необхідно зазначити, що вони пов'язані з видобуванням музичного звука, коли дотиком до клавіші чи струни, напруженням губ чи голосових зв'язок під час виконання музики створюється безпосередній контакт із звуковим матеріалом. До тактильних відчуттів належить фізичний дотик до акустичної вібрації самого звукового потоку, тому що резонансні особливості навколишнього середовища сприяють особливому впливу музики на людину, викликають душевне хвилювання, трепет [4, с. 70].

З накопиченням практичного досвіду та формуванням музичного мислення в майбутніх учителів музики їхні відчуття стають більш диференційованими. На основі цього збільшуються точність і відповідність відображення, крім того, відкривається можливість відображення нових особливостей музичної матерії: рівня її напруги, щільності та глибини звучання, збільшуються темброві й артикуляційні градації відтворюваного звуку. Усі описані відчуття, за допомогою яких здійснюється взаємодія людини з музикою, наповнюють свідомість відповідним змістом, що характеризується комплексом відображених особливостей музичного буття. Усі ці відчуття є носієм музичної інформації.

Визначено, що відчуття утворюють фундамент мисленнєвих процесів, і на основі цього створюються первинні музичні інформаційні компоненти, якими оперує музичне мислення. Отже, зорові, слухові й тактильні відчуття, які віддзеркалюють музичну дійсність, забезпечують існування музичного мислення.

Зазначимо, що специфіка музичного мислення полягає в тому, що в перцептивному образі емоційне й раціональне зливаються в інтегративний феномен. Усе це свідчить про те, що музичне мислення оперує інформаційними одиницями й духовними поняттями, які становлять основну частину інформаційного змісту музики. Оперування почуттєвими станами як інформаційними одиницями – важлива властивість музичного мислення.

Так, відтворення процесу створення музики на комп'ютері призводить до відсутності в ній художньо важливого результату, оскільки акустичні ефекти розглядаються як інформаційні одиниці.

Поєднання матеріально-звукового й емоційного є основним чинником функціонування музичного образу. Тому для музичного мислення важливим є оперування чуттєвими станами як особливими музичними інформаційними одиницями. Підкреслимо, що музичне мислення, як і мислення взагалі, не гарантує однозначності навколишньої дійсності мисленнєвим уявленням. Специфіка перцептивного образу зумовлена структурою індивідуальної свідомості, яка формується за допомогою соціального, культурного досвіду й індивідуальних властивостей індивіда. Неповторність цього образу зумовлена комплексом особистісних уявлень та змістовою інтерпретацією, яка в результаті роботи мислення стає основним складником цілісності цього образу. Але, зважаючи на всі наявні відмінності в перцептивних образах, необхідно зазначити, що є окремі загальні інформаційні елементи, які утворюють відповідні стійкі структури. Тому за їхньою допомогою можна визначати інтонаційні та ритмічні малюнки, гармонічні послідовності, фактурне й темброве забарвлення музичної тканини, які включають усі засоби музичної виразності, що виражаються в мелодичних зворотах.

Крім того, уважаємо, що до цих структур необхідно включити жанрові та стилістичні ознаки, які окреслюють відповідну сукупність засобів музичної виразності. Відомо, що до композиційних стереотипів належать музичні форми, а саме: період, рондо, соната; до драматургічних – прийоми втілення стадій розгортання музичної думки: експозиція, розробка, кульмінація.

Усі вищезазначені типові структури також виступають самостійними музичними інформаційними одиницями, якими оперує музичне мислення і за допомогою яких майбутній учитель музики адекватно пояснює та розуміє музичний твір у процесі виконання.

Важливим компонентом формування музичного мислення в майбутнього вчителя музики є вокальна підготовка, оскільки саме спів є одним із головних видів діяльності студентів на заняттях музичного мистецтва. За допомогою співу в майбутніх учителів музики розвивається емоційна сфера, яка є однією з найважливіших умов професійного становлення і досвід якої безперервно збагачується; збільшуються знання про культуру своєї країни та сусідніх держав, розвиваються вокальні навички, а в більш широкому значенні – формується музичне мислення.

Основна мета вокальної підготовки майбутніх учителів музики – розвиток у майбутніх фахівців здатності до детального розуміння музичних образів та реалізація їх у співацько-виконавській діяль-

ності, усвідомлення майбутніми спеціалістами сутності як головного засобу виявлення духовного світу, а також формування в майбутніх учителів музичного мислення [1, с. 9].

Аналіз психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури дозволив нам зробити висновок, що вокальна підготовка – це цілісний, розгорнутий у часі, регульований у закладах вищої освіти вокально-педагогічний процес упорядкованої взаємопов'язаної діяльності викладача та студента, спрямованої на практичне опанування та теоретичне усвідомлення основних аспектів навчання вокалу.

Вчений Н. Ройтенко у своїх наукових працях зазначає, що вокальна підготовка – це цілісна складна система, що є сукупністю різних складників: суб'єктів, об'єктів, структури, методики, етапів розвитку, а також розмаїття зв'язків між ними [7, с. 101].

Основною метою та завданням вокальної підготовки є формування в майбутнього педагога-музиканта музичного мислення, що характеризується відповідним рівнем опанування студентом професійних компетенцій (наприклад, вокально-педагогічні).

Дослідниця А. Філіпова зазначає, що вокально-педагогічна діяльність учителя музики – це процес розвитку в майбутніх фахівців якостей та здібностей з метою подальшого сприймання та відтворення музики й відповідно до цього формування музичного мислення, яке виробляє емоційно-ціннісне, художньо-естетичне ставлення особистості студента до дійсності, що веде особистість до осягнення основних істин цивілізації, пошуку смислу життя та власної діяльності, самореалізації [9, с. 13].

Отже, вокальна підготовка – це процес формування музичного мислення в майбутніх учителів музики як важливого складника духовної культури засобами вокального мистецтва; формування вокально-виконавської діяльності, професійного представлення вокальних творів; розвиток вокальних умінь та навичок.

Вокальна діяльність учителя музичного мистецтва є особливим видом його професійної діяльності. Специфіка передбачає концентрування уваги саме на педагогічній спрямованості вокального навчання студентів. Вокальна підготовка майбутніх учителів музики здійснюється відповідно до мети й основних завдань, які характеризують навчання з формування музичного мислення студента [6, с. 31].

Під час формування музичного мислення у процесі вокальної підготовки діяльність педагога має бути спрямована на навчання студента з метою опанування ним вокальних навичок та визначення основних шляхів і методів організації навчального процесу у вищій школі, прийомів і методів розвитку

вокальних навичок у студентів (співацьке дихання й постава, звукоутворення, дикція й артикуляція, чисте інтонування, правильне емоційне сприйняття змісту вокального твору тощо).

На основі цього науковці Н. Овчаренко та М. Фарина зазначають, що основними завданнями вокальної підготовки є: реалізація естетичного виховання, формування вміння розуміти й цінувати красу вокального мистецтва та співацької майстерності; формування музичного мислення; розвиток виконавських, художньо-творчих здібностей; формування глибокого усвідомлення психологічних та біофізичних механізмів співацького процесу; удосконалення вокально-технічних і артистичних навичок; формування знань з основ методики формування, розвитку дорослого співацького голосу; навчання майбутніх фахівців самостійно вдосконалювати вокально-виконавську та майбутню педагогічну діяльність [5, с. 35].

Реалізація цих завдань потребує створення відповідних педагогічних умов формування музичного мислення.

До них належать: формування в майбутніх учителів музики мотиваційної сфери; сприяння набуттю майбутнім учителем практичного досвіду організації роботи з дітьми, надання теоретичних знань щодо розвитку дитячого голосу з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей; вибір інноваційних технологій, вплив вокальної підготовки на формування ціннісних орієнтацій, осмислення й переживання особистістю досвіду власної співацької діяльності; активізація процесів саморегуляції в майбутніх учителів, розвиток здорової самооцінки; побудова взаємної комунікації педагога та студента з метою здобуття вмінь та навичок вокального навчання; використання майбутнім фахівцем творчого підходу у процесі навчальної діяльності, що здійснюється за такими напрямками, як: постановка голосу, тренувальна робота над розвитком вокальної техніки, розвитком емоційного складника у процесі виконання вокальних творів; вивчення методики навчання вокально-виконавських здібностей за допомогою основних засобів вокального мистецтва; здатність аналізувати музичний репертуар і володіти інформацією про вокальну діяльність композиторів різних часів; реалізація національної основи навчання; використання ефективних методів передачі викладачем вокально-педагогічного досвіду; активне залучення до вокально-педагогічної та вокально-виконавської діяльності; використання методів і форм роботи у процесі вокальної підготовки в єдності її виконавського та педагогічного складників, які сприяють успішному формуванню музичного мислення; реалізація комплексності впровадження системи методів, прийомів, форм і засобів роботи.

Вокальна підготовка вчителя музики характеризує можливість до самовизначення, вільного виявлення власної позиції, здатність до самостійного вибору відповідної поведінки. Під час проведення аналізу процесу самовдосконалення необхідно зазначити, що це усвідомлена професійна діяльність педагога в системі неперервної педагогічної освіти, спрямована на підвищення духовного рівня майбутнього вчителя музики, його професійну самореалізацію, динамічний розвиток важливих індивідуальних якостей, удосконалення результативності навчальної та виховної роботи з молоддю на основі її інтересів, потреб, здібностей і, відповідно, до основних вимог сучасного суспільства щодо соціалізації та професійно-особистісного розвитку [2].

Тому обов'язковою умовою професійного становлення студента є мотивація до професії, головно в якій – орієнтація на розвиток особистості, яка не обмежується лише любов'ю до дітей. Насамперед це прагнення стати висококваліфікованим педагогом, яке допомагає подолати труднощі. Сприятливими чинниками процесу вокальної підготовки майбутніх учителів музики до формування музичного мислення є те, що студентам властиві високий рівень мотиваційної спрямованості до навчання й бажання майстерно опанувати професію вчителя музичного мистецтва [6].

Висновки. Отже, актуальність дослідження формування музичного мислення в майбутнього вчителя музики у процесі вокальної підготовки зумовлена її значущістю для вокально-педагогічної діяльності. Але означена проблема досліджена не на належному рівні, що пов'язано з інтенсивним розвитком інформаційних технологій і ускладненим визначенням професійної готовності майбутніх фахівців до вокально-виконавської і педагогічної роботи.

Музичне мислення, яке є частиною загального мислення, підпорядковується його основним законам. Відповідно до цього його особливість виявляється в оперуванні музичними інформаційними одиницями, які зумовлені інтонаційною природою музичного мистецтва, образністю, семантикою музичної мови, композиційною та драматургічною логікою [3, с. 140].

Крім того, музичне мислення, яке здійснює пізнання та створення музичного буття, охоплює внутрішній світ людини. Музичні інформаційні компоненти становлять змістове наповнення музичного мислення, зумовлюють його функціонування, але не виступають основною метою його діяльності. Людина, яка пізнає та створює музичну реальність, передусім створює й пізнає саму себе, а значить, створює власний духовний світ.

Отже, сучасне розуміння музичного мислення полягає в поєднанні відображення та творення.

У зв'язку із цим у відображенні здійснюється привласнення особистістю культурних цінностей. Крім того, мислення володіє творчим потенціалом, за допомогою якого створюються матеріальні цінності музичної культури. Усе це характеризує особливу цінність та важливість для професійного становлення майбутніх учителів музики, забезпечує розвиток музичної свідомості та музичної культури майбутніх педагогів, що дозволить їм успішно на високому професійному рівні забезпечувати музичне виховання та навчання. Нині великого значення набуває пошук нових педагогічних методів і технологій вокальної підготовки під час формування музичного мислення, можливостей більш широкого використання різних засобів педагогічного впливу, що дасть можливість удосконалити вокальну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва, сформувати в них музичне мислення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бобровський В. Тематизм как фактор музыкального мышления. Москва : Либроком, 2010. Вып. 1. 272 с.
2. Цзінчен Бі. Формування готовності до саморозвитку майбутнього вчителя музики у процесі вокально-хорового навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14 «Теорія і методика мистецької освіти»*. Київ, 2017. Вип. 23. С. 95–100.
3. Кремешна Т. Музичне мислення як фактор професійного становлення майбутніх учителів музики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (2). С. 140–144.
4. Полозов С. Музыкальное мышление как фактор формирования и развития музыкальной культуры: информационное основание. *Культурология*. 2010. С. 70–75.
5. Овчаренко Н. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Кривий Ріг, 2016. 38 с.
6. Пастушенко Л. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рівне, 2017. 244 с.
7. Ройтенко Н. Концептуальні засади педагогічного супроводу вокального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 155. С. 101–104.
8. Даофен Сі. Методика використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів музики до співацької діяльності : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2015. 245 с.
9. Филиппов А. Педагогическая система формирования готовности студентов к вокально-педагогической деятельности : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 . Москва, 2005. 237 с.